

MEMORIAL

General Marii Wittek

Adres:
Puszczykowo 62-041

fotografia

DBK, PHK, NALAK
K3M2
POK, Poznań

Relacja

++ 1989

DURCZEWSKA

zd. WOŁOSZCZUK

Woloszczuk

Kamilla

++

SPIS ZAWARTOŚCI TECZKI — DUJACZEŃSKA Kamilla
z d. Notoszank
J. 67/WSK

I/1. Relacja *k. 7, s. 1-7*

I/2. Dokumenty (sensu stricto) dotyczące osoby relatora —

I/3. Inne materiały dokumentacyjne dotyczące osoby relatora —

II. Materiały uzupełniające relację —

III/1 – Materiały dotyczące rodziny relatora —

III/2 – Materiały dotyczące ogólnie okresu sprzed 1939 r. —

III/3 – Materiały dotyczące ogólnie okresu okupacji (1939-1945) —

III/4 – Materiały dotyczące ogólnie okresu po 1945 r. —

III/5 – inne... —

IV. Korespondencja

.....

.....

.....

V. Nazwiskowe karty informacyjne *k 4*

VI. Fotografie *k 50*

I/1 Relacja

- Relacja siostra K. Dzierżewskiej dotycząca działalności w Polskim Biurze Kary (PBK) do 1939 roku, przygotowań do wybuchu wojny - uczestnictwo i organizacja okoliczności PBK. Relacja opracowana przez dr Jaromira Dzierżewskiego, Toruń, 25.XI.1986, mps, k.4, s.1-4
- Relacja sporządzona przez dr J. Dzierżewskiego na podstawie wstępujących relacji K. Dzierżewskiej dotycząca okresu 1939-1947, Toruń, 25.XI.1986, mps, k.3, s.5-7

mgr Kamilla Durczewska
ul. Kasprowieza nr.19
62-041 Puszczykowo

Opis działalności PBK w
Pow. Spół. PUK w Rawicem

1/1-1

Relacja szczegółowa o działalności

Do 31 sierpnia 1939 r.

Pomijam działalność społeczną w ramach: Polskiego Czerwonego Krzyża, Związku Harcerstwa Polskiego, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej czy Stowarzyszenia Pań św. Wincentego a Paulo, również działalność w Społecznym Komitecie Opieki nad Więźniami-tzw. Patronat Więzienny, przede wszystkim działałam w Polskim Białym Krzyżu, bardzo intensywnie w latach 1937-1939. W tym czasie pełniłam zresztą obowiązki prezesa PBK powiatu rawickiego.

Zgodnie ze statutem PBK zajmowałam się działalnością kulturalno-oświatową w wojsku.

Do aktywu rawickiego PBK należeli: Naczelnik Urzędu Skarbowego-Basiak, adwokaci: Gąsiorowski i Kuryłło, redaktor miejscowej gazety Paczyński. Członkami wspierającymi byli szczególnie okoliczni ziemianie: ks. Drucko-Lubecka, ks. Czarторыski, hr. Czarnecki, hr. Grudziński, płk. Sozaniecki; z wolnych zawodów: prawnicy - Pollak, Michalski Br., Faralisz, lekarze- Dzięciuchowicz, Tempłowicz, Weiss, Englert, Durczewski, Lanowski, Wincentowicz, Wilkowski przemysłowcy: Jaskowski, Sobczak, Klemczak M. i Klemakowa J., Fr. Durczewski i Zb. Durczewski; kupcy i rzemieślnicy- Niszak, Woźniak, Sokołowski, Domaśzewski, Olszanowski, Skorupka, Bartkowiak, Kulczak, Mądry, Richter, Dwornik, Sierpowski.

Stowarzyszenie bazowało na dochodach miesięcznych ze składek, dotacjach członków wspierających, organizowanych zbiórkach, okolicznościowych wentach-zabawach.

Działalność obejmowała rawicki garnizon, w którym

1. Prowadzono pracę kulturalną:

- organizowano wszystkie imprezy kulturalne na terenie garnizonu, ale również i miasta w co angażowano mieszkańców;
- organizowano uroczystości wojskowe/pułkowe/, narodowe, regionalne miejskie;
- prowadzono kółko scenniczne i chór żołnierski;
- organizowano spektakle teatralne i filmowe dla żołnierzy;
- działała biblioteka;

- prowadzona była stale świetlica / długoletnią świetliczką była p. Kazimiera Kycler/.

2. Działalność Oświatowa

- przede wszystkim zwalczano analfabetyzm, dotyczyło to szczególnie żołnierzy z rubieży wschodnich;
- prowadzono zajęcia w programie szkoły powszechnej przy tym wielu uzupełniało naukę podstawową;
- jednostki zwracały się z prośbą o naukę w języku także narodowym /Rusini i Ukraińcy/.

3. Działalność propagandowa

PBK działało w kierunku zbliżenia społeczeństwa do problematyki wojskowej, zainteresowania sprawami żołnierzy, armii. Wykorzystywano każdą okazję, by wojsko było wciągnięte w życie miejscowego społeczeństwa.

Już w 1935 r., a szczególnie na przełomie 1938/39 nastąpił dość charakterystyczny zwrot w działalności PBK. Zaczęto doinformowywać aktywnie o sprawach polsko-niemieckich. Miało to szczególne znaczenie na terenie Rawicza i całego powiatu ze względu na bliskość granicy jak też i stosunkowo dużego procentu elementu niemieckiego na tym terenie.

Informacja dotyczyła:

- planów obronnych miasta i powiatu w momencie ewentualnego konfliktu;
- działalności tzw. V Kolumny.

Na wiosnę 1939 r. /kwiecień/ PBK - jeśli chodzi o kobiety, a było ich stosunkowo dużo podporządkowuje się odnośnie działania kobiet na rzecz obrony kraju Przystosobieniu Wojskowemu Kobiet.

W zasadzie w tym momencie należy już mówić o organizowaniu na terenie powiatu Cywilnego Pogotowia Wojennego.

Całością kierował starosta dr Łobos, który pozostawał w ścisłym kontakcie z dowódcą garnizonu ppłk. Romanem Jabłońskim. Przewodnictwo nad przygotowaniem teoretycznym i praktycznym przejęło PWK. Najwcześniej i bardzo starannie od 1938 r. przygotowano było harcerstwo żeńskie.

Szkolenie odbywało się dwupoziomowo:

Ogólne - obejmowało szerokie masy kobiet, chodziło o zapoznanie z ogólnymi zasadami obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej oraz znajomością niesienia pierwszej pomocy rannym.

Pogotowie PWK

Specjalne /jakby II stopnia/ obejmowało kobiety młode
szkolono je w ramach kursów:

- obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej;
- obrony przeciwpożarowej;
- przygotowania sanitarnego do działania w drużynach sanitarnych i szpitalach polowych;
- służby łączności;
- przeszkolenia strzeleckiego.

Kursy prowadzili oficerowie oddelegowani z garnizonu, lekarze, instruktorzy PW, PWK oraz PCK. Kursy kończono egzaminem, a następnie tworzone struktury organizacyjne Cywilnego Pogotowia Wojennego. Praktycznie tworzone drużyny sanitarne oraz łączności oraz obrony przeciwlotniczej.

W zasadzie wszystkie te szkolenia ukończono jeszcze w czerwcu 1939 r. Właśnie kobiety zajęły się także dziećmi oraz młodzieżą młodszą. Przeprowadzano instrukcje odnośnie zachowania się w czasie działań wojennych. Wszystkie dzieci i młodzież otrzymały tzw. tampony przeciwgazowe /swego rodzaju maski/, które miały na krótki czas ochronić przed działaniem gazu. Szyły je właśnie kobiety w poszczególnych szkołach.

Wiosną 1939 r. przeprowadzono na terenie miasta ćwiczenia obrony przed atakiem wroga - uczestniczyło w tym wojsko, korpus kadetów, Straż Graniczna oraz formacje Cywilnego Pogotowia Wojennego /PWK, Harcerskie, Ochotniczej Straży Pożarnej, Obrony przeciwlotniczej/.

Drugą akcją było kopanie rowów przeciwpancernych oraz strzeleckich. W zasadzie plany sieci rowów obronnych były wprawdzie przewidziane przez dowództwo wojskowe, jednakże kiedy główną linię obrony cofnięto, wojsko nie podejmowało tej działalności. W sierpniu spontanicznie ludność cywilna podjęła akcję ich kopania. Aktywistą tego działania był Konstanty Kaczmarek, który otrzymał na to zgodę starosty oraz dowódcy garnizonu, który oddelegował oficerów do wytyczenia linii rowów oraz nadzoru nad ich kopaniem.

Należy podkreślić, że obie akcje miały spory charakter propagandowy. W każdym razie społeczeństwo miejscowe było przygotowane do działań wojennych. Z pewnością to szkolenie nie poszło na marne. W prawdzie nie można było go w pełni wykorzystać we wrześniu ale przydało się później.

Działalność specjalna

/Trudno mi powiedzieć, kto jeszcze do tego został powołany - w każdym razie, wskazano mi jako ludzi pewnych, na których w razie potrzeby można liczyć: red. Paczyńskiego, działacza Harcerskiego Richtera, Sobczaka Z./

Wiosną 1939 r. ppłk. R. Jabłoński poprosił mnie do dowództwa i przedstawił propozycję pełniejszego zaangażowania się do działań w bezpośrednim już zagrożeniu wojennym łącznie z działaniem już na zapleczu wroga. Po wyrażeniu zgody wprowadzono mnie w wyższe arkana służby łączności, informacji wywiadowczej oraz umiejętności strzeleckich szczególnie z broni krótkiej.

Zapoznano mnie w maju 39 r. z linią pierwszej obrony miasta /rejon od Krystianek, przez Dębno Polskie, Masłowo, leśniczówkę Dębno po Izbice/ - natomiast w czerwcu, z umocnieniami i magazynami podręcznymi broni i amunicji w rejonie Białego Kału oraz Kawczy.

20 sierpnia 1939 r. otrzymałam z dowództwa pułku w Lesznie tajną instrukcję dotyczącą działania na terenie Rawicza oraz powiatu już w bezpośrednim kontakcie z nieprzyjacielem. Poinformowano mnie, że na tym terenie istnieje grupa dywersji pozafrontowej, której dowódca zna moją misję. Zadaniem głównym jest pomoc tym, którzy się po nią zwrócą - powołując się na instrukcję.

Jednakże 26 sierpnia otrzymałam polecenie, już z rawickiego garnizonu, aby usunąć się z Rawicza na czas działań wojennych. Udałam się do Kutna, gdyż w tym rejonie znajdował się ośrodek zapasowy pułku. Dotarłam do Wiskitek koło Żyrardowa, będąc na styku całej Bitwy nad Bzurą. Tu zagarnęli nas Niemcy i wtedy zawróciłam do Rawicza, gdzie dotarłam w pierwszych dniach października.

Byłam w łączności z red. Paczyńskim, także z Richterem. Zgodnie z instrukcją kilkakrotnie udzielałam pomocy proszącym o nią, jak również dostarczałam śladanych informacji. Ostatnia była na przełomie 1940/41 r. W międzyczasie włączałam się w organizowaną działalność konspiracyjną. Byłam w kontakcie z Poznaniem /dr. Siejak oraz dr Dzięgielewski/, włączałam się w działalność NOW-u, w konsekwencji AK. Mimo, że nie wyjawiałyśmy swoich organizacji, w jakimś sensie współdziałałam, a raczej wspomagałyśmy się razem z Marią Lipowską /moją młodszą koleżanką szkolną i z ZHP/. Działalność rozwijała się do czerwca 1944 r. potem zamierała, jedynie pomoc więźniom oraz jeńcom trwała do samego końca.

/ W oparciu o ustne relacje z dnia 17.10 oraz 21.11. 1986 r. opracował dr Jaromir Durezewski, Toruń 25.11.1986 r. /

Jaromir Durezewski

mgr Kamilla Durczewska
ul. Kasprowieza nr. 19
62-041 Puszczykowo

Poznań Um.
Pniewy
PWK
PBK

(5)

I
1-5

czy do bożniczek ma być?

Kamilla Durczewska, córka Antoniego Wołoszczuka i Marceli z d. Stanowskiej urodziła się 12 lipca 1905 r. w Lutocy koło Rzeszowa. Rodzice byli nauczycielami - dlatego w początkach tak częste zmiany zamieszkania: Lutoca, Baryczka, Strzyżów n. Wisłokiem, Rzeszów i wreszcie Kraków. Po pierwszej wojnie cała rodzina przenosi się do Wielkopolski, do Rawicza, gdzie Antoni pracuje jako profesor Seminarium Nauczycielskiego, a Marcela jako nauczycielka szkoły powszechnej. Córki - Kamilla i Maria uczęszczają do rawickiego gimnazjum.

Kamilla naukę w szkole średniej rozpoczęła w Strzyżowie, kontynuowała w Rzeszowie i Krakowie a maturę zdała w 1925 r. w Rawiczu. W Krakowie zetknęła się z ruchem harcerskim jednakże dopiero w Rawiczu zaczęła działać w ZHP, należała do grupy organizującej pierwszą żeńską drużynę w tym mieście, została też w 1921 r. pierwszą drużynową i kierowniczką Klementyny Tauskiej-Hoffmannowej. Drużynę prowadziła do matury. Studiowała na wydziale humanistycznym filozofię specjalizując się w pedagogice u prof. dr Ludwika Jaxy-Bykowskiego, zakończyła je w 1929 r. podejmując pracę w Prywatnym Gimnazjum SS. Urszulanek w Pniewach, a następnie /1929-1931/ w Wadowicach, w Seminarium Nauczycielskim. Będąc na studiach działała w Akademickim Kręgu Harcerskim w Poznaniu a potem w drużynie seminaryjnej w Wadowicach.

W 1931 r. wychodzi za mąż za dr med. Mariana Durczewskiego, zamieszkuje w Miejskiej Górze pow. Rawicz, gdzie mąż ma praktykę lekarską. W 1932 r. zdaje egzamin magisterski w Poznaniu. Od początku, w Miejskiej Górze jak też i Rawiczu pracuje społecznie, szczególnie z młodzieżą - KSMŻ/Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej/, PCK /Polski Czerwony Krzyż/, KPH /Koło Przyjaciół Harcerstwa/ oraz PBK /Polski Biały Krzyż/. W 1937 r. cała rodzina przenosi się do Rawicza, ma dwóch synów: Jaromira /1932/ i Sławoza /1935/. W Rawiczu w zasadzie działa już tylko bardzo intensywnie w PBK, wiążąc się z miejscowym garnizonom /111 Batalion 55 pp z Leszna /. Pełni funkcję prezesa PBK - równoległe od 1933 r. zaangażowana jest w działalności Przystosowania Kobiet do Obrony Kraju - późniejsze PWK /Przystosowanie Wojskowe Kobiet/. Przeszła wszystkie etapy szkolenia PWK jak również specjalne, organizowane przez dowództwo rawickiego garnizonu. Włączona zostaje do grupy działających specjalnych związanych z obroną

6 11-6

kraju. 25 sierpnia 1939 r. otrzymuje ze sztabu pułku/55 pp w Lesznie/ tajne instrukcje dotyczące działania na zapleczu wroga, które - po zapoznaniu się z nimi - zgodnie z rozkazem niszczy. Jednakże 27 sierpnia 1939 r. otrzymuje polecenie usunięcia się z terenu Rawicza na czas ustabilizowania się sytuacji wojennej ze względu na osobiste bezpieczeństwo. Udaje się w rejon Kutna, gdzie znajduje się ośrodek zapasowy pułku, poczym przemieszcza się w kierunku Warszawy, do której nie dociera. Po Bitwie nad Bzurą zatrzymuje się w Wiskitkach pod Żyrardowem, gdzie dochodzą wojska niemieckie. W pierwszych dniach października powraca do Rawicza. Tutaj, od początku jest w kontakcie z red. Paczyńskim również działaczem PBK, a także z Romanem Richterem, który powiązany jest z Siecią Dywersji Pozarfrontowej, także TPOW /Tajna Polska Organizacja Wojskowa/. Red. Paczyński miał powiązania z grupą dywersyjną ośrodka leszezyńskiego, którego placówka znajdowała się także w Rawiczu, jak również z organizacją " Ojczyzna ", która poprzez Leszno szukała kontaktu z terenem. Zarówno Paczyński jak i Richter zostali w 1940 r. aresztowani przez Gestapo - pierwszy prawdopodobnie został rozstrzelany, drugi zginął w 1942 r. w Gross-Rosen. Zgodnie z rozkazem pomagała wszystkim, którzy - zgodnie z instrukcją z sierpnia 1939r. zgłaszali się po konkretną pomoc. Ostatnie jednak kontakty miały miejsce w 1941r.

W 1941 r. wiąże się z grupą Antoniego Regulskiego z Miejskiej Górci tzw. MOP /Miejscowa Organizacja Powstańcza im. Przyjemskiego w Rawiczu, której placówka MOP-Dajnoczna znajdowała się w Miejskiej Górcce/ - jest to kryptonim terenowy NOW-u /Narodowej Organizacji Wojskowej, której odłam stanowiła grupa Wawrzyniaka i Regulskiego/. Do momentu aresztowania Regulskiego /12.09.1943 r./ ściśle z nim i jego grupą współdziała. Później do 27.06.1944. jest w kontakcie z por. Marianem Fijałkowskim z Bojanowa, który pełni funkcję oficera łącznikowego AK obwodu "Rybitwy"/"Tranu" /czyli Rawicza, z inspektoratem AK "Ptaszarnią" w Lesznie. Poza tym jest w kontakcie z dr med. Siejakiem i dr med. Dziegielewskim z Poznania, którzy mają powiązania z NOW-em /przynajmniej ostatni/, ale również z " Ojczyzną " /szczególnie Siejak przez prof. A. Schmidta/. Ma również powiązania z siecią dr med. Witaszka, szczególnie gdy AK prowadzi akcję ratowania dzieci Witaszków po ich aresztowaniu przez Gestapo. Z Janiną Zytkiewicz z Poznania tworzą sieć pomocy więźniom w Rawiczu i Goruszkach a także w Bojanowie / ma to powiązania z Działem Walki Cywilnej Delegatury Rządu w Poznaniu /.

2 1/1-7

W ramach swojej konspiracyjnej działalności, która w zasadzie trwa od października 1939 r. do stycznia 1945 r. wypełnia następujące zadania:

1. Udzielanie pomocy uczestnikom dywersji pozafrontowej zgodnie z instrukcją sztabu 55 pp z Leszna;
2. Uczestnictwo w prowadzeniu nasłuchu radiowego przez placówkę NOW-u w Miejskiej Górze;
3. Prowadzenie wywiadu terenowego: obiekty wojskowe, przemysłowe, służby zdrowia, personalne;
4. Działanie w sieci łączności konspiracyjnej NOW-u/AK - w Miejskiej Górze prowadzi punkt kontaktowy;
5. Organizuje i prowadzi sieć pomocy więźniom politycznym więzień terenu rawickiego, obozów koncentracyjnych oraz oślagów wojskowych;
6. Uczestniczy również w tajnym nauczaniu.

Intensywność tej działalności była zmienna, uzależniona od okupacyjnych uwarunkowań. Nie wchodziła do sieci konspiracyjnej PWK/WSK, nie miała bardzo ścisłe powiązania osobowe, szczególnie z Marią Lipowską, obie nie ujawniające swoich konspiracyjnych organizacji, wspomagały się w tej działalności/ do 1.05.1943. - aresztowania M.L./

Ostatnie uderzenie Gestapo w sieć NOW-u oraz AK miało miejsce w czerwcu 1944 r. Do tego momentu utrzymywany był kontakt z Leszmem i Poznaniem szczególnie przez por. Fijałkowskiego. Potem działalność radykalnie zamarła - pozostała jeszcze pomoc więźniom, która trwała do końca /ostatnie akcje w momencie wypróżnienia więźniów z Rawicza a w Goruszkach jeszcze po wyzwoleniu, aż do chwili wyjazdu więźniów do rodzinnych domów. Z dniem 22 stycznia 1945 r. działalność konspiracyjna została zakończona.

Durczewska wraca z rodziną do Rawicza, włącza się w działalność oświatową, pracuje jako profesorka Państwowego Liceum i Gimnazjum w Rawiczu do września 1947 r., kiedy na wniosek dyr. Tomasza Maślaka zostaje zwolniona z pracy ze względu na "poglądy klerykalne i polityczne". Działa jeszcze społecznie w PCK, do lat 60-tych, później wycofuje się z wszelkiej działalności. Po śmierci męża /1970/ przenosi się do Puszczykówka k. Poznania. Nie jest członkiem ZBoWiD-u jak i innych organizacji kombatanckich.

/ W oparciu o ustne relacje z dnia 17.10. oraz 21.11. 1986 r.
opracował dr Jaromir Durczewski, Toruń 25.11.1986 r.

Jaromir Durczewski

T. 67

DURCZEWSKA Kamilla
z d. Wotoszczuk

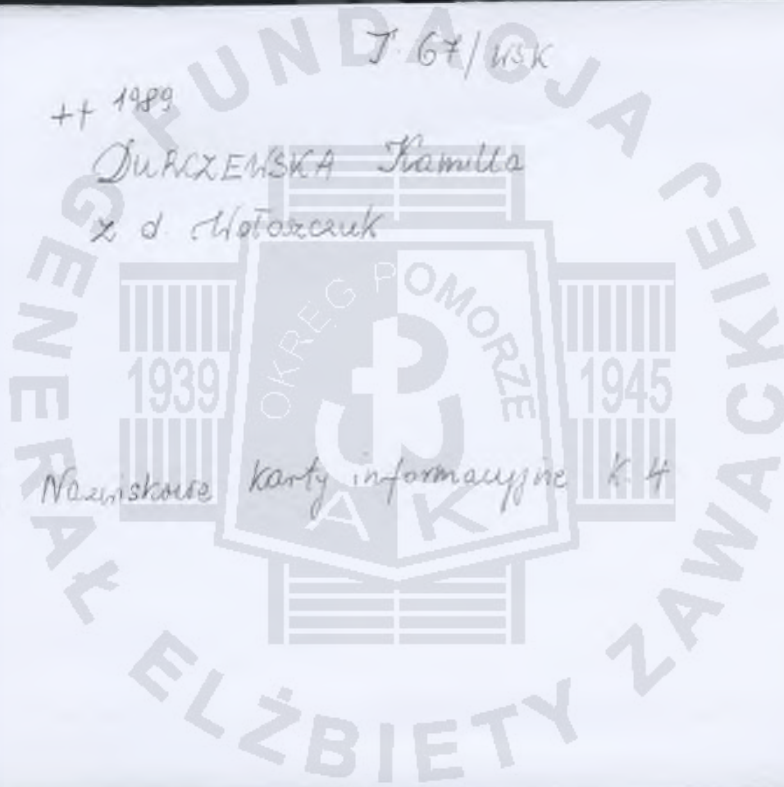
V Nazwiskowe karty informacyjne

J. 67/WSK
++ 1989

DURCZENSKA Kamilla
z d. Motoszerek

PHK
110W
Poznan

V Nazwiskowe karty informacyjne k. 4

1941. Porzucenie

Dziękuję Kamille

9

zob. rel. numerowa w sprawie PWK

w czasie okupacji w MOU - AK obu Państw

współpraca z H. Kulczak w działalności

przebieg w PWK - Porzucenie

(współpraca)

przebieg w PBK Państw

opis działalności Pog. Spół. PWK w Pa-

ństwie

zob. fasc. PWK 1.4 (Stawa-

rywanie i wyprawy)

i

T. 67

NOW
AK

† DURCZEWSKA Kamila
z d. Wołoszczukówna
ps. „Kama”

KAMILA DURCZEWSKA, z d. Wołoszczukówna,
ur. 1905. Działaczka Pogotowia Społecznego
PWK w Rawiczu z ramienia Polskiego Białego
Krzyża. Czynna także w kilku innych stowarzysze-
niach. Wiosną 1939 zaprzysiężona do dywersji po-
zafrontowej w Rawiczu. Od 1940 do 1945 działała
w wywiadzie i łączności komendy obwodu Rawicz
NOW, potem AK. Ps. „Kama”. Prowadziła także
tajne nauczanie. Zm. 1989 w Puszczykowie k. Po-
znania.

ε. Zawadzka, Czekała na rozkaz, s.

10 PWK
PBK
Poznań

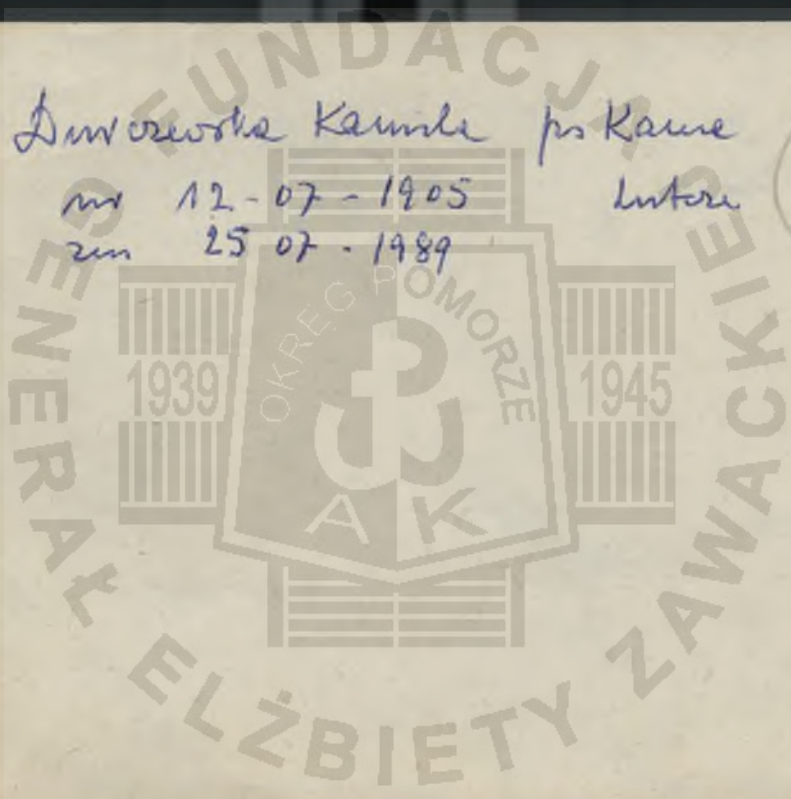
Wieruska Kamille
Kamille robowa
maszynowa ml o PBK w terenie PWK 1,4
(Staw. rozpisani atygu)

FUNDACJA
1939 OKRĘG POMORZE 1945
GENERALNA ELŻBIETY ZAWACKA

Dimarsowska Kamila ps Kama
ur 12-07-1905 Lutere
zm 25-07-1989

copy

17

inv. 67

T: 67

zdj.

Durazowska Kamilla ^{pos.} Kome

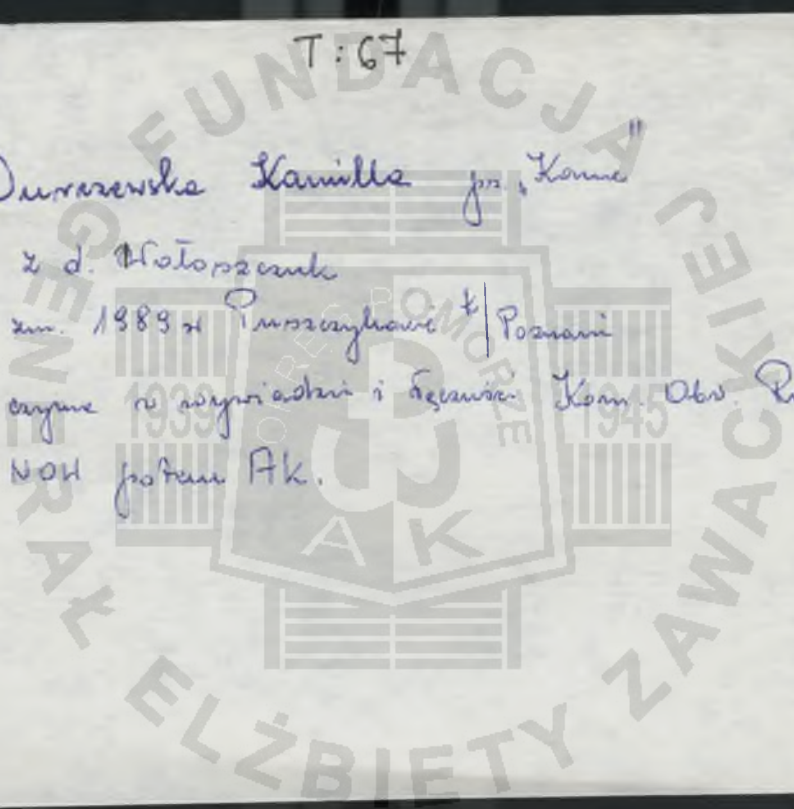
WSK
PWK
Poznań

z d. Piotrowska

um. 1889 r. Turaszewice / Poznań

czynna w odgrywaniu i Rezerwa Kom. Obs. Rawicz

NOH prof. Ak.

DURCZEWSKA Kamilla

z.d. Wołomczuk

BIWUM

31 37 Zawadzka

47/PWK

uplynu

DURCZEWSKA KAMILA

